

Autodiefstal, hold-up en terrorisme in België (deel II)*

Evolutie van het terrorisme in België

W. Bruggeman** en P. Luypaers***

INLEIDING

België bleef in 1986 tot op heden gespaard van enige duidelijk als terroristisch te kwalificeren aanslag; dit leek ons een gepast ogenblik om een bondige thematische benadering uit te werken van het fenomeen terrorisme waarmee ons land werd geconfronteerd.

Met de bedoeling elke definiëringspolemie te voorkomen, is het onontbeerlijk aan te geven welke definitie wij bij het uitwerken van deze studie van het begrip terrorisme hanteerden: terroristisch is deze aanslag of misdadige activiteit die gepleegd werd met het oog op de verwezenlijking van politieke doeleinden. In deze optiek hebben we dan ook geen rekening gehouden met b.v. de misdrijven gepleegd door de 'bende van Nijvel'. Nochtans zijn de activiteiten van deze groep over de jaren 1984 tot 1986 op zichzelf ernstig genoeg om er een aparte studie aan te wijden. Betekenisvol genoeg is trouwens het cijfer van 32 doden dat bij deze feiten vooral in en rond grootwarenhuizen te betreuren viel.

Het terrorisme in België wordt hierna bestudeerd vanaf zijn opkomst tot en met december 1985; het totaal van 33 doden, 98 zwaar gekwetsten en 203 licht gekwetsten als bilan van deze aanslagen verrast de lezers wellicht meer dan de eerst geciteerde cijfers van de bende van Nijvel, die trouwens meermaals herhaald werden in de pers.

Aan de hand van de 'nationaliteit' van de terroristische groepering enerzijds en deze van het getroffen objectief anderzijds is het mogelijk de ontwikkeling van het terrorisme onder te verdelen in drie perioden.

3.1. 1969 – FEBRUARI 1984

Tot 1970 werd algemeen de overheersende mening gekoesterd als zou ons land niet specifiek geconfronteerd zijn met het terrorisme als fenomeen, al bestonden er aanwijzingen waaruit mocht afgeleid worden dat internationale terroristen en logistieke steun België hebben doortrokken. Vrij vlug werd België echter omgedoopt tot actieregio voor vreemde terroristische groeperingen die met hun aan-

* Deel I werd gepubliceerd in *Panopticon*, 1986/4, p. 354-375.

** Luitenant-Kolonel bij de Rijkswacht, Hoofddirecteur-adjunct van de Operaties.

***Kapitein-jurist bij de Generale Staf van de Rijkswacht.

slagen enkel vreemde objectieven gelegen op Belgisch grondgebied, hebben getroffen.

Het overzicht in schema 1 is niet alleen een opsomming van aanslagen doch een geschematiseerde synthese ervan, geschikt naar de objectieven en opeisende daders toe.

Schema 1. Vreemde terroristen treffen vreemde objectieven gelegen in België (1969-1983)

<i>Jaar</i>	<i>Objectief</i>	<i>Daders (Opeising)</i>
1969	El-Al bureaus Brussel	PLO
1970	Joegoslavische ambassade	SKK (cfr infra)
	Spaanse ambassade	ETA
1972	Joodse objectieven	PLO
1973	Ambassade Verenigd Koninkrijk	IRA
1974	Spaanse instellingen	ETA
1975	Joegoslavische moorden	SKK
	Spaanse instellingen	ETA
1976	Joegoslavische moorden	SKK
	Westduitse ambassade	RAF
1977	Joodse instellingen	PLO
	Mercedes vestiging	RAF
1978	Joodse objectieven	PLO
	Philips vestiging	RAF
	Turkse ambassade	ARMENIERS
1979	El-Al Brussel	PLO
	Spaanse instellingen	ETA
	Generaal Haig	RAF
	Britse instellingen	IRA
	Turkish Airlines	ARMENIERS
1980	Arabische vestigingen	PLO
	Joodse instellingen	PLO
	Joegoslavische moorden	SKK
	Turkish Airlines	ARMENIERS
1981	Joegoslavische vestigingen en moorden	SKK
	Westduitse ambassade	RAF
1982	Joodse synagoog	PLO
	Joegoslavische moorden	SKK
1983	Joegoslavisch restaurant	SKK
	Moord Turks diplomaat ..	ARMENIERS

De complexe Joegoslavische problematiek heeft aanleiding gegeven tot een disparate verzameling van terroristische groeperingen die ijveren voor de onafhankelijkheid van één hunner provincies (b.v. Kosovo). Om deze reden hebben we een overkoepelende afkorting ingevoerd, nl. 'SKK': Servo-Kroatische groeperingen en Kosovo.

3.2. FEBRUARI – OKTOBER 1984

Vanaf februari 1984 beoogden vreemde groeperingen niet langer enkel vreemde objectieven gelegen in België, doch bovendien Belgische objectieven.

In het raam van de uitlevering van twee Basken aan de Spaanse regering eiste ETA een aantal bomaanslagen op, gepleegd tegen twee Belgische gerechtshoven.

De Franse groepering Action Directe ging in maart 1984 over tot de gijzeling van een agent van de Belgische gerechtelijke politie.

Aandacht verdient uiteindelijk de diefstal van explosieven te Ecaussines, gepleegd door tot op heden onbekende daders; explosieven die nadien bij aanslagen zowel in binnen- als in buitenland werden aangetroffen en gebruikt (zie schema 2).

Schema 2. In België gesitueerde vreemde en Belgische objectieven getroffen door vreemde groeperingen (1984)

<i>Datum</i>	<i>Objectief</i>	<i>Daders (Opeising)</i>
5.2.1984	Joegoslavische Airlines	SKK
13.3.1984	Gijzeling lid gerechtelijke politie	ACTION DIRECTE
19.5.1984	Justitiepaleis Brussel	ETA
4.6.1984	Diefstal 850 kg dynamiet en 730 m ontstekingslont te Ecaussines	ONBEKEND
12.7.1984	Nada bureau (toerisme)	ETA
4.8.1984	Justitiepaleis Antwerpen	ETA

3.3. OKTOBER 1984 – 1985

Vanaf 2 oktober 1984 belandden we in een derde stadium van de evolutie van het terrorisme in België.

Een tot op dat ogenblik onbekende Belgische groepering, de communistische Strijdende Cellen (CCC), pleegde op die dag haar eerste aanslag tegen een multinational gelegen in België.

De periode in casu wordt dan ook gekenmerkt door het feit dat enkel Belgische terroristische groeperingen (CCC en FRAP) opgeëiste aanslagen hebben gepleegd tegen zowel vreemde als Belgische objectieven gelegen in België. Tot op heden hebben de CCC zesentwintig en FRAP drie aanslagen opgeëist (zie schema 3).

Schema 3. Terrorisme in België oktober 1984 – 1985 (CCC en FRAP)

	<i>Objectief</i>	<i>Datum</i>	<i>Daders</i>	
1	Litton Business (Evere)	2.10.1984	CCC	1
2	Man (Hocke) (Dilbeek)	3.10.1984	CCC	2
3	Honeywell (Evere)	8.10.1984	CCC	3
4	Paul Hymans Centrum PRL (Elsene)	15.10.1984	CCC	4
5	CVP-zetel (Gent)	17.10.1984	CCC	5
6	Militaire installaties (Bierset)	26.11.1984	CCC	6
7	NAVO (Ittre)	11.12.1984	CCC	7
8	NAVO (Grez Doiceau)	11.12.1984	CCC	8
9	NAVO (Enseval)	11.12.1984	CCC	9
10	NAVO (Gages)	11.12.1984	CCC	10
11	NAVO (Glons)	11.12.1984	CCC	11
12	SHAPE Support Group (Zaventem)	15. 1.1985	CCC	12
13	North Atlantic Assembly (Brussel)	20. 4.1985	FRAP	1
14	AEG Telefunken (Ukkel)	21. 4.1985	FRAP	2
15	VBO (Brussel)	1. 5.1985	CCC	13
16	Rijkswacht (Etterbeek)	6. 5.1985	CCC	14
17	ACEC (Drogenbos)	26. 6.1985	FRAP	3

	<i>Objectief</i>	<i>Datum</i>	<i>Daders</i>	
18	Intercom — Sibelgaz (Laken)	8.10.1985	CCC	15
19	Fabrimetal (Charleroi)	12.10.1985	CCC	16
20	Belastingen (Charleroi)	12.10.1985	CCC	17
21	Infosermi (Namen)	19.10.1985	CCC	18
22	Voertuig van Mr. Galand (voorzitter vredesorg.) (Ukkel)	20.10.1985	CCC	19
23	BBL (Etterbeek)	4.11.1985	CCC	20
24	SGB (Charleroi)	4.11.1985	CCC	21
25	Hannover Bank (Charleroi)	5.11.1985	CCC	22
26	Kredietbank (Leuven)	5.11.1985	CCC	23
27	Firma Motorola (Watermaal-Bosvoorde)	21.11.1985	CCC	24
28	Bank of America (Antwerpen)	4.12.1985	CCC	25
29	NAVO pipe-line (Wortegem-Petegem)	6.12.1985	CCC	26

Deze aanslagen veroorzaakten in hoofdzaak enorme materiële schade. Twee brandweerlui werden echter gedood bij de aanslag tegen het VBO-gebouw op 1 mei 1985 (nr. 15); een lid van een private bewakingsmaatschappij werd beschoten en licht gewond tijdens de aanslag tegen de BBL te Etterbeek op 4 november 1985 (nr. 23) en een dame werd door rondvliegende glasscherven licht gewond tijdens de bomaanslag tegen de Kredietbank te Leuven op 5 november 1985 (nr. 26).

Niettegenstaande de niet te verwaarlozen slachtoffers mag gesteld worden dat de Belgische terroristische groeperingen tot op heden enkel materiële objectieven hebben beoogd, terwijl toch niet al het mogelijke werd gedaan om slachtoffers te voorkomen en er niet werd voor teruggeschrokken bewakingspersoneel te beschieten.

3.4. *BONDIGE ANALYSE VAN HET FENOMEEN*

Het wordt ontegensprekelijk een gemeenplaats te beweren dat enig crimineel beleid slechts dan mogelijk wordt wanneer op een geschikte criminografische analyse kan worden gesteund.

Wanneer men reeds de vraag kan stellen naar de meetbaarheid van de criminaliteit in zijn gemeen voorkomen, dan geldt a fortiori dezelfde vraagstelling voor de politieke criminaliteit die het terrorisme ongetwijfeld is.

Hebben de politieke statistieken tot doel de geregistreerde feiten te tellen, te situeren per zone — categorie, te relativeren per aantal inwoners en per km², en de eigenlijke zowel als de oneigenlijke ophelderingsgraad te berekenen, dan heeft onderstaande bondige fenomeenanalyse enkel tot doel te zoeken naar indicatoren en trends m.b.t. de aard van de objectieven, de modus operandi en de groeperingen zelf.

Deze bijdrage wil bijgevolg enkel de verdienste hebben van een gestructureerde voorstelling van de recente geschiedenis van het terrorisme, terwijl een aantal maatstaven in onderling verband met elkaar worden gebracht, zonder de pretentie na te streven het niveau van een wetenschappelijke analyse te benaderen.

3.4.1. Aard der objectieven versus modus operandi

Schema 4. Aard der objectieven/modus operandi (1969 - 1985)

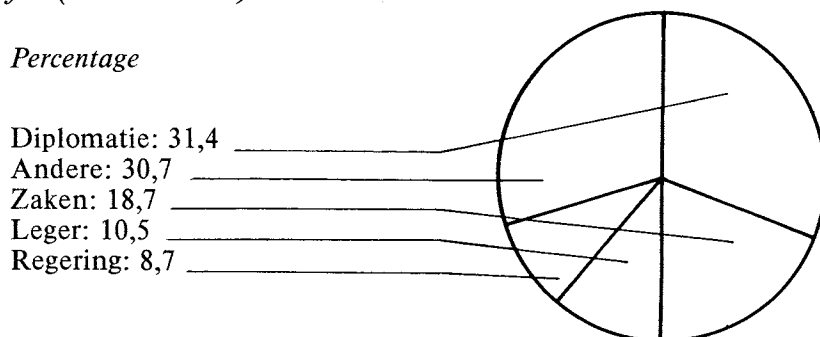
Modus operandi	Bomaanslagen		Aanslagen op personen			Diverse	Totaal per objectief	%
objectief	ontploft	niet ontploft	moord dood- slag	slagen & verwon- dingen	gijzeling ontvoe- ring			
Militair	14	2	-	-	-	1	17	6,27
Diplomatiek	29	8	12	2	2	10	63	23,25
Regering	15	-	-	-	1	-	16	5,90
Economische	75	11	6	-	-	4	96	35,43
Andere	58	7	6	3	1	4	79	29,15
Totaal modus operandi	191	28	24	5	4	19	271	100
	219		33			19	271	
%	80,81		12,18			7,01	100	

Naar de modus operandi toe is het opmerkelijk vast te stellen dat bijna 81 % der aanslagen (hetzij 219 op 271) bomaanslagen zijn. Gerelativeerd naar de aard der objectieven toe werden voornamelijk economische doelwitten door bomaanslagen getroffen, terwijl diplomatieke objectieven het meest door aanslagen op personen en diverse aanslagen werden belaagd (50 % van de moorden of doodslagen werden voltrokken tegen diplomaten).

Opvallend is eveneens het kleine aantal 'mislukte' bomaanslagen (28 op 219), hetgeen een maatstaf kan zijn voor de rendabiliteit van de neutralisatie van bomtuigen, in casu bij de aanslagen waar vooraf een bommelding geregistreerd werd.

In vergelijking met een gelijkaardige analyse van het internationaal terrorisme over de gehele wereld over de periode 1980 - 1984 (U.S. Department of State, 1985), waarvan schema 5 een uittreksel is, werden de economische doelwitten in België relatief tweemaal meer (35,43 % t.o.v. 18,7 %) en de diplomatieke relatief 30 % minder getroffen (23,25 % t.o.v. 31,4 %) dan hun analoge objectieven op wereldschaal over de beschouwde periode 1980-84.

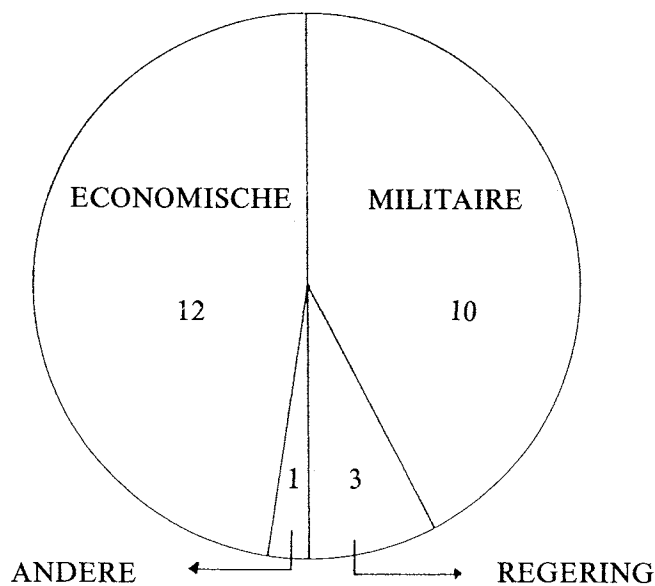
Schema 5. Internationaal terrorisme over de gehele wereld naar type doel/slachtoffer (1980 - 1984)

Bron: United States Department of State, *Patterns of Global Terrorism 1984*, november 1985, p. 3.

Beschouwen we, in het raam van een gelijkaardige voorstelling enkel de CCC-aanslagen, dan wordt volgend beeld bekomen (zie schema 6):

Schema 6. Aard der CCC-objectieven (1984 - 1985)

Percentage

Economische	: 46,15 %
Militaire	: 38,46 %
Regering	: 11,54 %
Andere	: 3,85 %
Diplomatieke	: 0 %

Vergeleken met de resultaten van de analyse over de gehele periode in België (zie schema 7) wordt de indicatie als zouden economische doelwitten objectieven bij uitstek uitmaken, bevestigd en zelfs versterkt (van 35,43 % naar 46,25 %), daartegenover eisen de militaire objectieven (CCC) een veel belangrijker aandeel op (38,46 %) dan in het totaalbeeld (6,27 %); opmerkenswaard is de 0 % van de diplomatieke objectieven (CCC) tegenover de 23,25 % van het totaalbeeld.

Bovenstaande beschouwingen mogen naar hun waarde als prognose niet overschat worden. Zij geven een goed beeld over het verleden doch bieden, gelet op de globale context van de revolutionaire oorlogsvoering en haar escalerende stadia, slechts een zeer relatief toekomstbeeld.

3.4.2. Aard der objectieven versus bomaanslagen

Het is onze bedoeling de ruwe parameters van schema 4 in zekere mate te verfijnen naar de modus operandi toe.

De bomaanslagen worden ingedeeld (zowel de ontplofte als de niet-ontplofte) in IED (improvised explosive devices, alle andere geïmproviseerde explosieve tuigen), MOLOTOV (molotov-coctails en brandbommen), COLLI (gevalstrikte brieven en postpakketten), AUTO (gevalstrikte voertuigen) en GREN (granaten en gelijkaardige militaire tuigen) (zie schema 7).

Schema 7. Aard der objectieven versus bomaanslagen (1968 - 1985)

<i>Modus operandi</i>	<i>Bomaanslagen (219)</i>										<i>Totaal</i>	
<i>Object</i>	<i>Ontploft (191)</i>					<i>Niet ontploft (28)</i>					<i>%</i>	
	IED	MOLO- TOV	COLLI	AUTO	GREN	IED	MOLO- TOV	COLLI	AUTO	GREN	PER OB- JECT	(219= 100%)
Militair	11	3	-	-	-	1	1	-	-	-	16	7,31
Diplo- matiek	11	16	-	2	-	1	-	6	-	1	37	16,89
Regering	11	4	-	-	-	-	-	-	-	-	15	6,85
Econo- misch	36	28	3	5	3	3	4	1	2	1	86	39,27
Andere	23	31	1	1	2	5	-	2	-	-	65	29,68
Totaal per Modus operandi	92	82	4	8	5	10	5	9	2	2	219	100
(271 = 100 %) %	33,95	30,26	1,47	2,95	1,85	3,69	1,84	3,32	0,74	0,74	80,81	

De IED en MOLOTOV samen vertegenwoordigen 54 % van alle bomaanslagen; IED worden meer aangewend tegen alle soorten objectieven dan andere modus operandi, behalve t.a.v. diplomatieke objectieven waar eerder molotov-coctails en brandbommen worden genoteerd.

Een rangschikking van de objectieven naar afdalende orde wat de mate betreft waarin zij door bomaanslagen werden getroffen, ziet er als volgt uit:

1. Economische : 86
2. Andere : 65
3. Diplomatieke : 37
4. Militaire : 16
5. Regering : 15

3.4.3. Aard der objectieven versus aanslagen op personen

De categorie aanslagen op personen wordt hierbij verfijnd naar moord – doodslag, slagen en verwondingen en gijzeling en ontvoering, telkens opgesplitst in voltooid misdrijf en poging (zie schema 8).

Voltooide moorden en doodslagen nemen 50 % van het totaal aantal aanslagen op personen in.

De rangschikking der objectieven naar dalende orde wat de mate betreft waarin zij door aanslagen op personen werden getroffen, geeft volgend beeld:

1. Diplomatieke : 16
2. Andere : 10
3. Economische : 6
4. Regering : 1
5. Militaire : 0

Schema 8. Aard der objectieven versus aanslagen op personen (1968 – 1985)

<i>Modus operandi</i>	<i>Aanslagen op personen (33)</i>						<i>Totaal</i>	<i>%</i>
	<i>moord - doodslag</i>		<i>slagen & verwondingen (5)</i>		<i>gijzeling ontvoering (4)</i>			<i>(33 = 100 %)</i>
<i>Object</i>	<i>voltooid</i>	<i>poging</i>	<i>voltooid</i>	<i>poging</i>	<i>voltooid</i>	<i>poging</i>		
Militair	-	-	-	-	-	-	-	-
Diplomatiek	7	5	2	-	-	2	16	48,49
Regering	-	-	-	-	1	-	1	3,03
Economische	4	2	-	-	-	-	6	18,18
Andere	6	-	3	-	1	-	10	30,30
Totaal per modus operandi	17	7	5	-	2	2	33	100
% (271 = 100 %)	6,27	2,58	1,85	-	0,74	0,74	12,18	

Diplomatieke en economische objectieven nemen respectievelijk bij de aanslagen op personen en de bomaanslagen de eerste en de derde plaats in.

Dit laat zich wellicht verklaren door de aard der objectieven zelf; diplomatieke objectieven zijn eerder gepersonifieerd dan de andere; de persoon van de diplomaat vertegenwoordigt voor de terrorist de te bestrijden staat, strijd die hij slechts in mindere mate kan symboliseren door een loutere bomaanslag tegen het diplomatiek gebouw.

3.4.4. Opgeëiste versus niet-opgeëiste aanslagen

De hierboven uitgewerkte schema's kunnen uiteindelijk verfijnd worden volgens de opdeling der aanslagen in opgeëiste en niet-opgeëiste*. Opvallend is hoe het pakket aanslagen praktisch in twee gelijke delen wordt verdeeld: 141 opgeëiste tegenover 130 niet-opgeëiste. Bovendien is de relatieve verhouding t.o.v. de modus operandi gelijklopend (40 % bomaanslagen in beide gevallen).

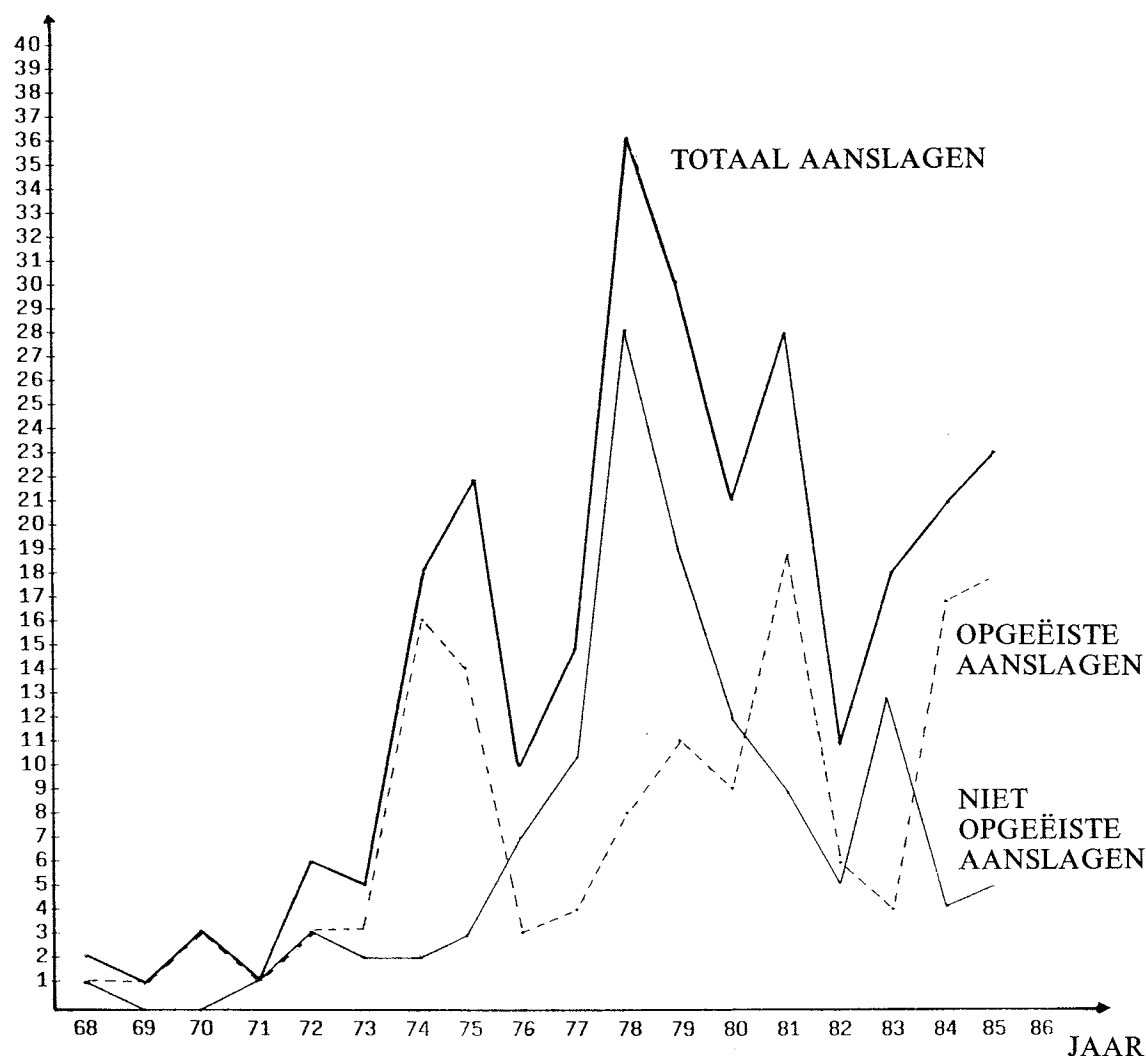
Andere opmerkelijke vaststellingen kunnen worden naar voor geschoven. Alle aanslagen op personen van economische en regeringscategorie werden opgeëist, dit in tegenstelling tot de 62,5 % van de opgeëiste aanslagen op diplomatieke personen, hetgeen verwonderlijk is gelet op de hoge symbolische waarde van het diplomatiek slachtoffer.

Aanslagen tegen militaire objectieven worden a ratio van 75 % opgeëist, terwijl het totaalbeeld en de bomaanslagen m.b.t. diplomatieke en economische objectieven een opeisingsgraad van iets meer dan 50 % halen.

Grafisch voorgesteld en gerelativeerd naar het onderscheid opgeëiste en niet-opgeëiste aanslagen kunnen nog een aantal beschouwingen worden geformuleerd (zie schema 9).

* Indien de lezers belang stellen in gedetailleerde tabellen, dan kunnen deze op aanvraag toegezonden worden (Generale Staf Rijkswacht, Fritz Toussaintstraat 47, 1050 Brussel).

AANSLAGEN

De evolutie van de curve der totaal aanslagen kent een eerste piek in 1974-75, voornamelijk veroorzaakt door ETA-aanslagen (16 in 1974, 11 in 1975); een tweede piek in 1978, hoofdzakelijk te wijten aan een groot pakket onopgeëiste aanslagen (28 op 36); een derde piek in 1981, voornamelijk teweeggebracht door Joegoslavische aanslagen (Kosovo e.a., 16 op 28) en een vierde piek in 1984-85, ditmaal veroorzaakt door hoofdzakelijk de CCC (26 op 44).

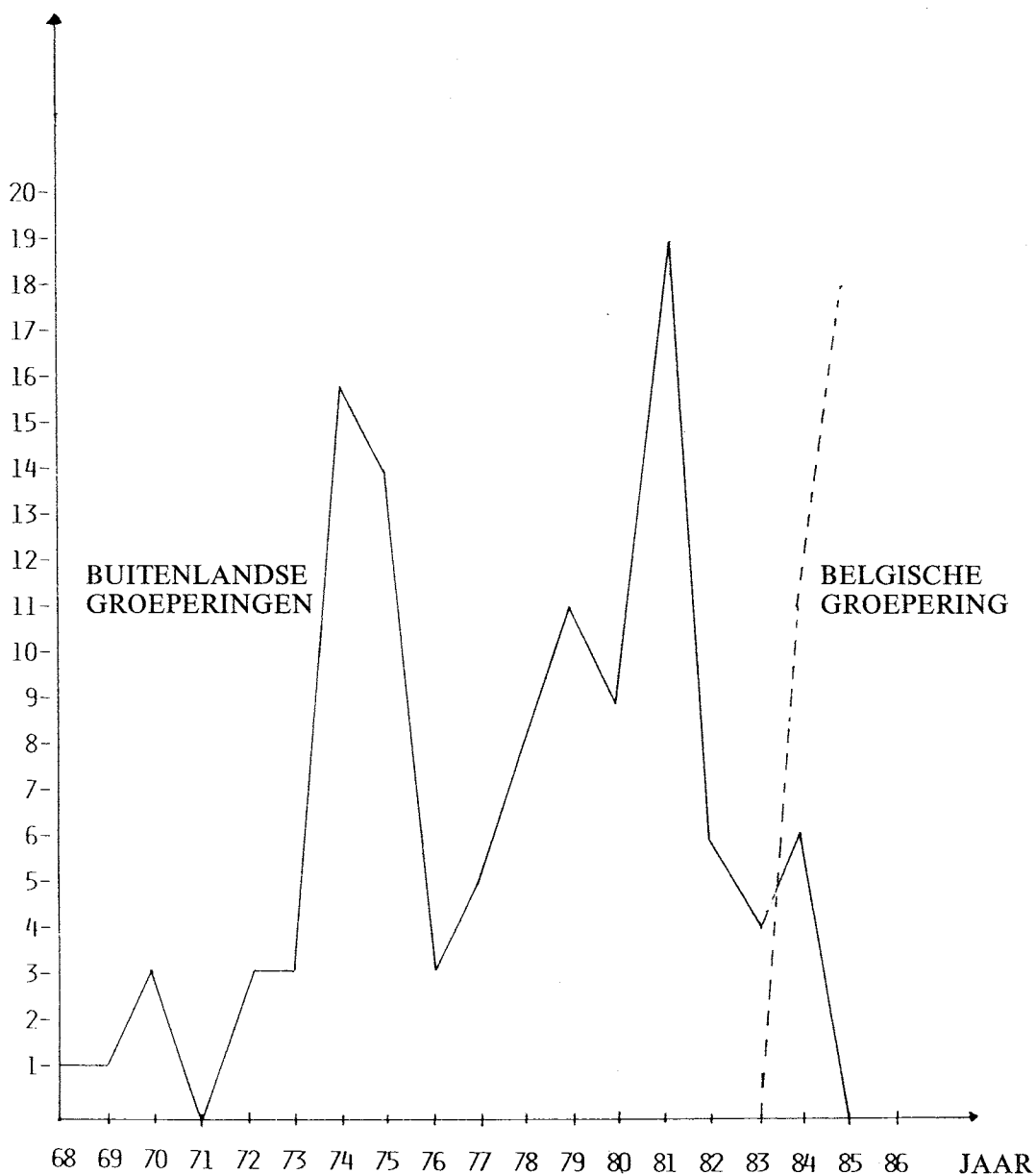
Dit alles lijkt te wijzen op een trend in de zin van een sinusoïde met een periode van ± 3 jaar ('75 – '78 – '81 – '84); elke regelmaat echter dient, gelet op de diversiteit der betrokken parameters en hun onderlinge onafhankelijkheid wat de groeperingen betreft, m.i. toegeschreven aan toeval eerder dan aan wetmatigheid.

Wat naar de toekomst met enige waarde kan gesteld worden is de onwaarschijnlijkheid dat de curve op korte termijn zou dalen tot nul. Sinds 1968 werd ons land trouwens ononderbroken getroffen door terroristische aanslagen.

Isoleren we de opgeëiste aanslagen, dan is het interessant een grafiek uit te tekenen met als criterium de nationaliteit van de groeperingen. Hierbij worden de vreemde groeperingen samengesteld en ondergebracht onder de noemer van buitenlandse groeperingen, dit tegenover de Belgische groeperingen (zie schema 10).

Schema 10. Vergelijking aanslagen buitenlandse groeperingen versus Belgische groeperingen (1968 – 1985)

AANSLAGEN

Het is duidelijk in welke mate de vreemde groeperingen hun activiteiten in België (tijdelijk) hebben gereduceerd tot gestaakt ten voordele van de Belgische groeperingen. De aanslagen gepleegd door vreemde groeperingen in 1984 wer-

den alle uitgevoerd vóór oktober '84. Sinds de eerste CCC-aanslag behoort het domein van de opgeëiste aanslagen exclusief toe aan Belgische groeperingen.

Een mogelijke verklaring hiervoor is te zoeken in de hoegrootheid van de weerklank die een actie in een bepaald land ondervindt. Zolang België niet werd bedreigd noch getroffen door autochtone groeperingen, was het interessant voor een buitenlandse groepering hier een aanslag te plegen. De media en publieke opinie gaven hieraan de gewenste respons.

In een tijdperk waarin Belgische groeperingen actief zijn zal de interesse vanwege de media voor buitenlands terrorisme in België gering zijn, terwijl precies deze publiciteit voor de terrorist van belang is en a.h.w. een *conditio sine qua non* uitmaakt.

Met de nodige voorzichtigheid mag ondersteld worden dat, indien de Belgische groeperingen gedurende een langere periode inactief blijven, aanslagen van buitenlandse groeperingen in België te vrezen zijn.

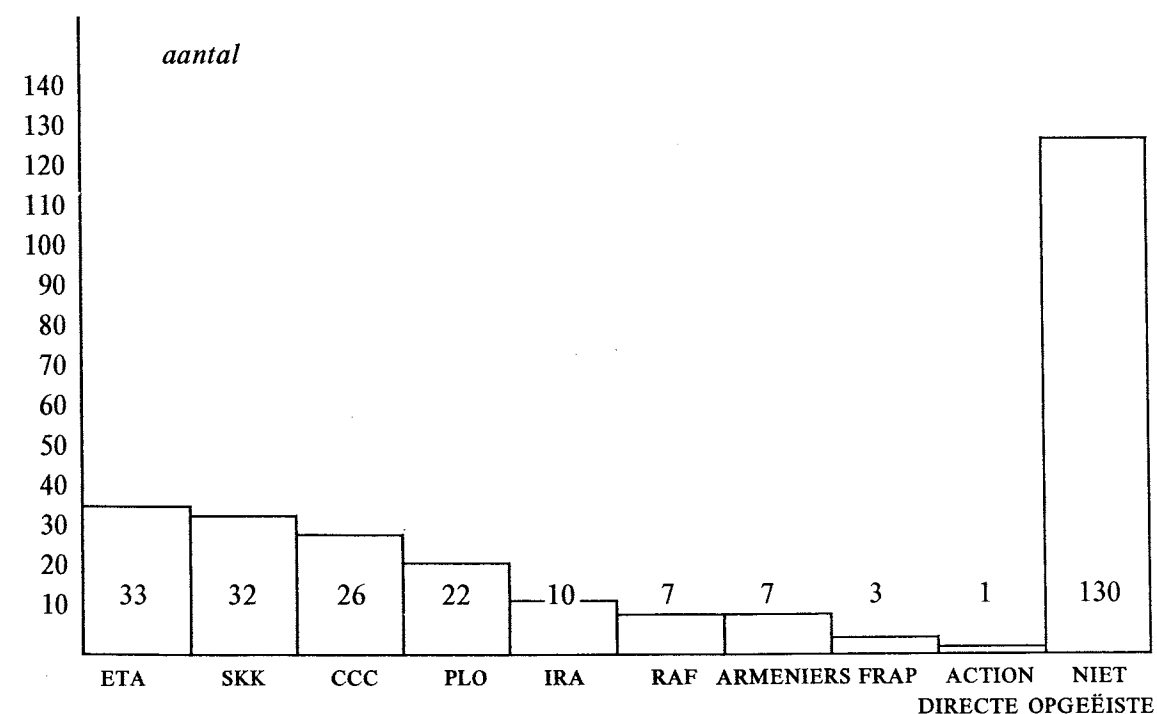
Uiteraard dient dit alles gerelativeerd; de intensiteit van de politionele preventie, die lang geen constante is, bepaalt mede voor de terrorist de opportuniteit van een eventuele aanslag; bovendien is het voor een buitenlandse terroristische groepering minder interessant in België objectieven te treffen die reeds door Belgische groeperingen getroffen werden.

Deze factoren samen verklaren wellicht in enige mate de afwezigheid van buitenlands terrorisme in 1985.

Uiteindelijk is het interessant de groeperingen te rangschikken naar dalende orde in functie van het aantal gepleegde aanslagen.

Het is opvallend hoe de CCC (in twee jaar tijd) meer aanslagen pleegde dan de PLO (in acht jaar) en zich reeds een derde plaats wist te veroveren in de rangorde (zie schema 11).

Schema 11. Aantal aanslagen/groepering (1968 – 1985)

3.5. SLOTBESCHOUWINGEN

Deze bijdrage beperkte zich tot het verwerken van statische gegevens i.v.m. in België gepleegde terroristische aanslagen en dit in tijdreeksanalyses, essentieel opgebouwd naar groepering en doelwitten.

Heel wat vragen blijven onbeantwoord. Naast het uitvoeren van complementaire analyses, lijkt het ons interessant dat deze eerste benadering zou bijgestuurd worden, wanneer meer definitieve onderzoeks- en gerechtelijke informatie kan vrijgegeven worden aangaande de activiteiten van de thans aangehouden daders.

Het was nu alleen de bedoeling de reeds beschikbare cijfergegevens geanalyseerd beschikbaar te stellen.

Bibliografie*

- BEKAERT, H., LAHAYE, N. en REMOUCHAMPS, M., *Hold-up en Belgique*, Centre National de Criminologie, Brussel, nr. 4, 1970, 360 p.
- BRUGGEMAN, W., 'Autodiefstallen', *Revue van de Rijkswacht*, nr. 59, 1975, p. 3-13.
- BRUGGEMAN, W., 'Criminele geografie', *Revue van de Rijkswacht*, nr. 99, 1985, p. 31-34.
- CLARKE, R.V. en HOUGH, M., *Crime and Police Effectiveness*, Home Office Research and Planning Unit Report, Londen, 1984, 33 p.
- FRISBIE, D.W. et al., *Crime in Minneapolis-St.-Paul*, Governor's Commission on Crime Prevention and Control, 1977, 305 p.
- HARRIES, K.D., 'Alternative Denominators in Conventional Crime Rates', in: BRANTINGHAM, Paul J. en BRANTINGHAM, Patricia L., *Environmental Criminology* Sage Publications, Londen, 1981, p. 204-230.
- HEMINK, K.G., 'Autodiefstal een groeiend probleem dat de aandacht verdient', *Algemeen politieblad*, nr. 5, 7 maart, 1981, p. 110-115.
- JÜNGER-TAS, J., *Autodiefstal*, Ministerie van Justitie, 's Gravenhage, WODC nr. 8, 1976, 27 p.
- KOMMER, M.M., 'Criminaliteitsindicatoren: verbeteringen gewenst, misbruik dient gestraft', *Delikt en Delinkwent*, nr. 15, juni 1985, p. 509-519.
- SKOGAN, W.G., 'Measurement Problems in Official and Survey Crime Rates', *Journal of Criminal Justice*, nr. 3, 1975, p. 17-32.
- United States Department of State, *Patterns of Global Terrorism 1984*, November 1985, p. 36.
- VAN DER HAEGEN, H., *Statistische atlas. Volks- en Woningtelling 1981*, deel 1, N.I.S., 1983, nr. 1, 122 p.
- VAN DIJK, J.J.M. en STEINMETZ, C.H.D., *De W.O.D.C.-slachtofferenquêtes 1974-1979*, Ministerie van Justitie, 's Gravenhage, WODC nr. 13, 1979, 80 p.
- VAN KERCKVOORDE, J., 'De impasse van onze justitiële statistiek, Pleidooi voor een meer actuele criminografie', in COSIJNS, P. en ELIAERTS, C., *Trends in criminaliteit en criminaliteitsbestrijding*, Antwerpen, Brussel, Kluwer, 1982, 174 p.

* Deze bibliografie bevat publikaties i.v.m. het *volledige* artikel (deel I en deel II).